

## РЕЦЕНЗИЯ

На дисертацията на

Арсинела Джара

### **ПРИЛОЖНА ТЕОРИЯ НА РЕЧЕВИТЕ АКТОВЕ:**

### **ФИЛОСОФСКИ И ПРАГМАТИЧЕСКИ АНАЛИЗ НА**

### **ПОЖЕЛАНИЯТА НА АЛБАНЦИ И БЪЛГАРИ**

APPLIED SPEECH ACT THEORY:

PHILOSOPHICAL AND PRAGMATIC ANALYSIS OF WISHES IN ALBANIAN  
AND BULGARIAN

Проф. Сергей Герджиков

Темата на дисертацията е в областите на Философия на езика и културната антропология или Философия на културата. Методът е анализ на речеви актове.

Дисертацията е със солиден обем от 245 страници и съдържа списък с литература с около 115 заглавия, повечето от които на английски, както на албански и на български.

Анализът е наречен „contrastive” тип лингвистичен анализ на два езика в сравнение. Съдържанието е разпределено в три глави:

Глава I. Теоретичен бекграунд

Глава II. Методология

Глава III. Анализ на данни

Започва се с доста обстойно изложение на общи теми от Теория на познанието и Философия на езика. Фокусът е в темата „Перформативи”, цитират се авторитетни имена в лингвистичната философия и преди всичко Джон Остин. Според мен тук анализът е много добре структуриран и представя задълбочени познания по темата.

Главата стига до преход към Теория на културата и етнологията.

Втората глава е описание на методите, които се използват в конкретното изследване. Аспектите на изследването са няколко и авторът се е спрял на тях последователно. Последният аспект е наречен „Експериментална философия”. Тук за разлика от първа глава намирам доста популярно представяне на „дисциплината философия” и на „експерименталната философия” в екзистенциален дух. (р. 98)

Трета глава представлява анализ на данни и е същинското емпирично съдържание на сравнителния анализ. Целта е *да се намерят и сравнят основни речеви актове – пожеланията – в две култури или зони на балканската култура: албанската и българската*. Емпиричното изследване е проведено с анкета, проведена с две извадки от по 50 студенти, чиито майчини езици са съответно албански и български. Това разбира се не е представителна извадка за едно емпирично проучване, но целта на изследването е философско-приложна, а не социологическа. Спецификата на възрастта на изследваните групи обаче ограничава обхвата на изследването, като запазва спецификите на преформативите в двата езика.

Представят се две серии данни за албански и български пожелания: за Коледа и Нова година, за имен и рожден ден, за женитба, за новородено бебе, за кръщение, за годишнина и за пътуване. Прави се системен анализ на пожеланията в България и Албания. Това е ново изследване, както се вижда уникално. То може да се причисли и към културната лингвистична антропология, ако не като резултати, то поне като проект.

Философията на езика, проучена в първата глава, е от най-високо ниво. Започва се от самите начала на съвременната Философия на езика. Проучват се теории на смисъла, референцията, истината, проверката, речеви акт и логическата необходимост. Изхожда се от предпоставката че езикът и неговото овладяване е решаващо за развитието на съзнанието, възприемането на света и познанието. От трите аспекта на

езика: синтаксис, семантика и прагматика тук е фокусирано естествено върху прагматиката. Тук са водещи трудове на философи като Джон Остин, Сърл, Алстън, Бах, Браун и Левинстън, Крофт, Кътинг, Дейвис, Девиц и Ханли, Еванс... Списъкът е дълъг. Използвани са и важни трудове върху емпиричните изследвания от този тип на Аткинсън, Бхатачарджи, Кресуел, Деламонт, Гьорц и Махони.

Водеща е разбира се концепцията на Джон Остин за речевите актове и специално илокутивните актове, преформативите.

Арсинела Джара е проследила систематично водещите схващания върху мрежата от проблеми и понятия във Философията на езика в трите главни негови аспекта, посочени по-горе, както и в Теория на познанието. Така тя стига естествено до едно *фокусирано проучване върху речевите актове*. Речевият акт е определен като изказване–действие на говорител към слушател (Алън). Той има различни илокуторни сили, според израза на Джара. Речевите актове са вградени в обичаи, практики и институции. Тук е делението на Остин на актовете на три типа: локутивни, илокутивни и перлокутивни. Приведени са и правилата на речевите актове по Сърл и Лайкън: конститутивно и регулативни. Изтъква се и важния факт, отбелязан от Остин, че илокутивните актове не са просто отделен вид, а и аспекти на всяко изказване. Тук в изчерпателната класификация на Сърл може да се намери и мястото на пожеланията. Впечатлява широтата и конкретиката в проучванията на автора върху различни аспекти на речевите актове в мрежа от налични философски изследвания.

Работата е много старателно и изчерпателно изпълнена на философско ниво като систематизация на голяма група подтеми във философия на езика, концепции и класификации. Неизбежно е в такава етнологично насочена работа да се анализира и школата на Боас и преди всичко работите на Сапир и Уорф върху езиковата относителност и детерминация на мисленето от локалния език. Тук се цитират

обичайно цитираните пасажи от трудовете на двамата автори, споменават се и критици (Дейвидсън). Авторката заключава: “But generally speaking, language-mind and language-world relations are epistemologically determined (no matter that sometimes it is not that obvious).“ (Дисертация, р. 12.) Казано най-общо, отношенията език-ум и език-свят са епистемологично детерминирани (въпреки че понякога това не е така очевидно). Трябва да се подчертае все пак, че целта на дисертацията е едно културно съотнасяне. Намирам за важно разпознаването чрез Хаймес на тип лингвистична релативност, която определя динамичните аспекти на социалното поведение. Ето цитата:

“Hymes suggests a second type of type of linguistic relativity which sees in grammar evidence not only of static social categories, but also of speaker’s social assumptions about the dynamics of role-relationships, and about what rights and responsibilities are perceived in a society.” (Дисертация, р. 64).

Акцентът върху антрополингвистичната перспектива, все пак изисква повече разработка на философско и лингвистично ниво. Много важно е да се издирят повече трудове от областта на културната антропология и лингвистика, както и да се посочат и обосноват *границите на релативността*, за да се избегне крайността на „живеенето в различни светове“, до която стига релативизмът.

**Методология.** Приложният съпоставителен анализ на пожеланията на албански и български езици се разделя по задачи. Те са: идентификация и класификация на пожеланията на албански, на български, да се съпоставят двете групи прагматично, както и да се проследи как пожеланията „са ползвани във връзка с перцепцията, познанието, културата във всеки език“ (Автореферат, 21). От тук следват и главните емпирични въпроси, реализирани в анкетата.

Конкретните анализи на изказвания са интересни. За българския читател и специалист, или поне за мен, те са извор за очертаване на културни нагласи. И смятам,

че Арсинела Джара се е справила много добре, изпълнявайки поставените задачи. При това неволно се питам: можеше ли да се направи такова проучване и без солидната философска база? Това важи впрочем за всяко конкретно изследване в областта на езиците и културите. Има една дистанция между философия и етнолингвистика и тежката теория и методологията сякаш увисват без адекватно приложение на емпирично ниво.

Разбира се, това е философска дисертация и тя е по дефиниция преди всичко изследване върху природата на речевите актове, така че приложението трябва да следва теорията. Това обяснява и оправдава големите усилия и детайлния обзор и анализ на множество постановки в чисто философски и теоретичен план.

В края на краищата резултатите са налице. „Културната релативност в езика се проявява по много начини: единият от тях е с пожелавашите актове, които са изследвани тук.“ (Автореферат, с. 37). Арсенела Джара е приложила изрядно подредени резултати, изброяващи голяма група от пожелания, поздравления и други изявления при обичайни ситуации, важни събития от живота на хората в албанските и българските общности и тези резултати са важни далеч не само в рамките на дисертационния труд, а могат да се ползват като извори за други изследвания върху балканските култури.

Мога да заявя, че резултатите оправдават усилията и че поставените цели са изпълнени. Тук няма цел да се развива оригинална концепция за езика или за речевите актове, а да се направи едно моделно или „пилотно изследване“ върху малка група анкетирани, но с важни концептуални основания и оттук с добре идентифицирани и ценни резултати. Дисертацията завършва с приложените анкетна карта и списъци с албански и български пожелания в специфични важни за индивида, семейството и общността събития.

Положен е огромен труд, написан е детайлно подреден текст и са забелязани важни прилики и разлики между албански и български речеви форми, които говорят за културни специфики. На места забелязах несъвършенство в стилово отношение и в превода на автореферата на български.

Съвсем определено, дисертацията на Арсинела Джара: ПРИЛОЖНА ТЕОРИЯ НА РЕЧЕВИТЕ АКТОВЕ: ФИЛОСОФСКИ И ПРАГМАТИЧЕСКИ АНАЛИЗ НА ПОЖЕЛАНИЯТА НА АЛБАНЦИ И БЪЛГАРИ е един философски успех и заслужава присъждането на образователно-научната степен „Доктор“ по Философия.

6. 09. 2016